

## DE ACHTERGROND

## van een radicale onderwijsvernieuwing VIII

## Sociocratische ordening.

Dit monisme komt tot den modernen mensch met een nieuw evangelie: Sociocratie, zelfordening van de groep. Kees Boeke gaf een geschriftje uit onder dien titel en heeft dit later uitgewerkt in „Redelijke ordening van de mensengemeenschap“.

Het gaat van deze gedachte uit: leer de menschen samenleven en de menscheit is gered. Geen dictatuur, geen parlementaire democratie, maar sociocratie is het verlossende woord.

Daartoe is noodig, dat de z.g. Bespreking, die Boeke in de Werkplaats heeft ingevoerd als Grondslag voor het gemeenschapsleven, nu ook in het groote menschenleven op breeder terrein wordt toegepast. Ongeveer 150 personen vormen een Buurtbespreking, de afgevaardigden van 40 buurten een Wijkbespreking, de vertegenwoordigers van 40 Wijken een Districtsbespreking en ongeveer 40 districten de Landsbespreking. Naast deze geografische vertegenwoordiging zou dan nog een functionele moeten komen, naar de industrieën en beroepen.

Deze Besprekingsmethode, deze sociocratische ordening, dat de menschen in onderling vertrouwen alle problemen bespreken en afspraken maken, waaraan ieder zich te houden heeft, hebben de Quakers al sinds eeuwen toegepast.

Maar wat het Genootschap der Vrienden meende te doen op Christelijke basis wil Kees Boeke tot stand brengen op universeel menselijke basis. Hij heeft daarbij een groot vertrouwen in den mensch, den goeden mensch. Want zegt hij: „De grote vraag is of er een universele basis is van diep en echt gemeenschapsleven tussen menschen van allerlei soort en overtuiging. Ik geloof, dat die er inderdaad is, en ik heb het ervaren, dat daar, waar menschen samenkomen met de vooropgezette begeerte in elk hunner, het belang van de ander evenzeer als het eigen belang te willen dienen, een zeer heilige geest onder hen gaat wonen“.<sup>79)</sup>

Op die geest komt het nu aan, die geest van onderling vertrouwen, „daar gaat het sociocratische stelsel stilzittend van uit“.

„Zonder die geest van harmonie, zonder die liefde tot de naaste is sociocratische ordening niet mogelijk“.<sup>80)</sup>

„De geest, die allen beheerst, moet zuiver zijn“.<sup>81)</sup> Ook de Quakers spreken er van, dat er een nieuwe gezindheid en zuivere geest moet gewekt worden.

Maar dat alles wisten we reeds lang. Onze oude bijbel zegt het veel juist en zuiverder. Die spreekt ook over die liefde tot den naaste en heel veel zelfs. Doch de bijbel kent niet de algemeene menschenliefde, de humanistische kameradschap op „basis van echte menselijkheid“. De liefde is de vervulling der wet, Gods liefdeswet. God lief hebben boven alles en den naaste als zichzelf. De eerste en tweede tafel der wet onverbreekelijk verbonden.

Het is ongetwijfeld juist als Kees Boeke scherp veroordeelt het egoïsme, de zelfhandhaving, het begeeren naar bezit, het verdringen en uitbuiten van den ander, kortom 't gebrek aan naastenliefde. En de bijbel leert ook, dat in 't laatste der tijden dit er niet beter op zal worden: de liefde van velen zal verkouden. Het aangeprezen middel hiertegen is dan: leer de kunst van samenleven en de menscheit is gered en wij krijgen een nieuwe maatschappij.

Maar dit middel zal falen. Want het kwaad wordt hier te oppervlakkig gezien. Die zelfzucht niet gezien als vrucht van den afval van God.

Daarom richt zich dit evangelie van verlossing tot het leven, en hier speciaal het omgangaleven, 't sociale aspect van de werkelijkheid, dat hier te veel apart gezet, verabsoluteerd en dus overschat wordt.

De bijbel doet anders. Die peilt ook het kwaad van de zelfzucht. Maar veel dieper. Die gaat tot den wortel, tot het hart, het religieuze centrum van ons bestaan.

En het bijbelsche evangelie van verlossing richt zich dan ook tot het hart: Zoek eerst het Koninkrijk Gods en alle andere dingen zullen u toegeworpen worden. In 't hart grijpt Gods Geest den zondaar en herstelt hem weer in levensverband met God door Christus.

Dan komt ook de liefde tot den naaste en dus ook 't omgangaleven tot zijn recht en op zijn juiste plaats. En nooit apart, verabsoluteerd. Want de liefde tot den naaste is niet los te maken van het eerste en groote gebod.

Dan komt de naastenliefde weer in eere om des Heeren wil. Veel sterker en zuiverder dan in een kameradschappelijke maatschappij.

## III. De geestelijke achtergrond.

„Niemand“, zegt Kees Boeke, „moet zich begeven in opvoedend werk, die zich niet geestelijk verdiept heeft, die niet religieus leeft“.<sup>82)</sup>

<sup>79)</sup> Redelijke Ordening, etc. bl. 27.

<sup>80)</sup> Idem, bl. 21, 22.

<sup>81)</sup> Idem, bl. 46.

<sup>82)</sup> Kindergemeenschap, bl. 252.

Denken. In dat geestelijke, religieuze leven neemt het denken een allesbeheerschende plaats in. Ook in de opvoeding is denken volgens Boeke „het belangrijkste van alles wat de kinderen moeten leren“.<sup>83)</sup>

„De werkelijke vernieuwing is pas begonnen wanneer wij beginnen te bereiken dat de kinderen schepend werk gaan doen en vooral wanneer zij zelfstandig leren denken“.<sup>84)</sup> De kinderen moeten „'t redelijke der dingen leren zien en aan dat redelijke gehoorzamen“.

En dat de menschen in een God zijn gaan gelooven, Schepper van hemel en aarde is volgens Boeke een rampzalige stap geweest in het denken der menschen.

Want de mensch denkt zich zijn god. „Zeg mij wie uw god is en ik zal zeggen wie gij zijt“. „De mens projecteert tot godsbegrip wat hij als goed beschouwt, tot duivel wat hij als slecht beschouwt“.<sup>85)</sup>

Daarom is het zoo noodig, dat de menschen goed leeren denken. „Waarom onze tijd zo ontzaglijk behoefte heeft is: dat het nodig is dóór te denken tot het einde, totdat wij het ganse geheel van het zijnde binnen onze gedachtencirkel hebben getrokken“.

„Ons denken moet universeel worden en niet slechts een klein deel van het zijnde beschouwen“.<sup>86)</sup>

## POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

## Vertel hun Uw verhaal

In het nummer van 1 April j.l. van „De Industrie“, het veertiendaagsch orgaan van de hoofdgroep Industrie kwam onder dezen titel (behoudens een enkele taalfout: er stond „hen“ in plaats van „hun“; zelfs deze schrijver wist blijkbaar niet meer hetgeen hij op de lagere school moet hebben geleerd over de 3e en 4e naamsvormen) een interessant artikel voor, waarin de industrieelen werden opgewekt het publiek over hun werk te gaan inlichten. Deze titel, welke door mij ook boven dit inleidend artikel is geplaatst, was een ietwat vrije vertaling van het motto waaronder een Canadeesch weekblad niet lang geleden een campagne was begonnen: „Industry has a story to tell“. De gedachte, welke aan deze Canadeesche actie ten grondslag lag, was, aldus genoemd blad, de volgende. De industrie laat zich door allerlei linksche elementen slagen in het gezicht geven, waarop zij nauwelijks een woord antwoordt. Ten onrechte, zegt het blad, want de industrie heeft heel wat te zeggen. Zij moet dan ook het publiek gaan inlichten over het groote werk, dat door particulier initiatief wordt verricht om de productie en de werkgelegenheid uit te breiden, zaken, waarvan het publiek zoo goed als niets weet.

Deze laatste opmerking van den schrijver lijkt mij niet van grond ontbloot, en geldt m.i. ook van het Gereformeerde publiek, gelijk mij door vooraanstaande personen uit onzen kring onomwonden werd toegegeven. De gemiddelde Nederlander weet maar weinig van het leven onzer industrieën. Hij kent de namen van enkele bedrijven, leest zoo nu en dan eens iets over nieuwe producten die aan de markt komen, maar van de ononderbroken prestaties van die duizenden ondernemers in zijn eigen land, van hun dagelijkschen strijd tegen de bergenhooge moeilijkheden, waarvoor zij zich geplaatst zien, daarvan is hij vrijwel niet op de hoogte. Men spreekt tegenwoordig veel over medezeggenschap, ook economische medezeggenschap in de bedrijven van allen, die in die bedrijven werken. De vraag is evenwel gewettigd, of bij een zoo geringen stand van kennis der zich voordoende feiten, met name bij de zeer ingewikkelde totale structuur van het economisch leven, medezeggenschap niet eer een reuze stap terug dan vooruit beteekent. Wij hopen op deze inderdaad zeer actuele kwestie in volgende artikelen nog wel terug te komen.

Vanwaar nu deze onwetendheid?

Is dit de schuld van den doorsnee burger, die zijn belangstelling liever op andere dingen richt? Ongetwijfeld gaat hij niet geheel en al vrij uit, de algemeene drang naar ontspanning en vermaak in plaats van naar inspanning en ontwikkeling, die ook in christelijke kringen merkbaar is, de oppervlakkigheid van het leven, doet zich hier gevoelen. Hierin verschilt van den schrijver van genoemd artikel, wanneer hij schrijft: „dat is niet de schuld van den gemiddelden landgenoot“. Met hem ben ik evenwel wel van oordeel, dat ook de Nederlandsche ondernemer hier schuldige staat.

Het is inderdaad een merkwaardig verschijnsel, dat over het algemeen genomen de industrieelen overal ter wereld de publiciteit schuwen.

Ford maakt hierop een bekende uitzondering. Hoe is dat te verklaren?

Stellig werkt hier de vrees, dat door dergelijke publicaties over de onderneming wel eens waardevolle

„Bewuste mensen zijn mensen, die het Al in hun denken betrekken“.

Hier wordt het menselijk denken op een goddelijken troon gezet, met souverain gezag bekleed. Dit houdt in „een religieuze stellingkeuze in af-godische zin“.<sup>87)</sup>

Dit Schrift-afvallig denken, dat van God, den Souverein, Schepper en Wetgever, aan Wien het zijn bestaat dankt, niet weten wil, raakt op doolpaden en ziet de werkelijkheid niet meer.

Dit denken heet universeel, gaande over 't gansche geheel van 't zijnde. Maar het is heelemaal niet universeel. Die gedachtecirkel is maar eng. De Schepper van hemel en aarde, de hemel als woonstede Gods, de engelenwereld, de Satan en zijn demonen worden genegeerd en vallen buiten dit z.g. universele denken. Men houdt dan een z.g. kosmos over, de aarde, met mensch, dier en plant en de hemellichamen, het z.g. Al. Religieus leven heet dan: de mensch zien als deel van het groote geheel van den Kosmos, de religieuze mensch is de Al-mensch.

„Kosmisch“ is een geliefd woord bij Kees Boeke. Wij hooren hem spreken van kosmische wetten, kosmischen gang, de kosmische vrijheid, kosmisch besef etc. Het staat waarschijnlijk in verband met zijn religieuze instelling tegenover den kosmos, het Al.

F. GROENENDIJK.

<sup>83)</sup> Vernieuwing, jg. I, bl. 166.

<sup>84)</sup> Het Kind, 1936, bl. 405.

<sup>85)</sup> Het Kind, 1936, bl. 404, 406.

<sup>86)</sup> Dooyeweerd, Wijsbeg. der Wetsidee I, bl. 24.

gegevens betreffende het bedrijf ter kennis van concurrenten komen. Men kan den invloed daarvan b.v. zelfs waarnemen in de jaarverslagen van tal van ondernemingen, die veelal nietszeggende documenten zijn. Daar betreft het dan de informatie, die gegeven wordt aan de aandeelhouders, die toch altijd nog als de eigenaren van de onderneming moeten worden aangemerkt. Wanneer dezen nu al onvoldoende worden ingelicht, hoe zal dan de publieke belangstelling ooit eenigermate bevredigend worden gewekt en voorgelicht! En zoo zien we het verschijnsel, dat we wel Werkgeversorganisaties hebben, die in beperkten, eigen kring de onderlinge informaties uitwisselen en de problemen en aspecten van hun ondernemingen bespreken, voor zoover daarmede geen directe eigen belangen geschaad worden, maar tegenover land en volk zwijgt de ondernemer, zoodat de burgers tamelijk onkundig blijven van den feitelijken ontwikkelingsgang van de talrijke industrietakken en den onderlingen samenhang van deze groote economische groepeerings.

Om kort te gaan, het wel en wee van het bedrijfsleven spreekt veel te weinig tot het besef van het volk, het gevoelt er zich vaag bij betrokken, merkt de uitwerking van de economische resultaten in grooter verband, aan bepaalde beperkende overheidsmaatregelen, vooral in dezen tijd en aan den zwaren belastingdruk, maar eenig inzicht in de bewerkende factoren ontbreekt. Het plotseling en algemeen veld winnen van bepaalde ideologieën, die strijden met het eigen economisch rechtmatig landstelsel, zooals ook deze tijd weer te zien geeft, b.v. in zake Nederlandsch Indië, kan m.i. ook niet geheel zonder in rekening brengen van dezen factor van economische onkunde bij het volk worden verklaard.

De schrijver van genoemd artikel in „De Industrie“ beoogt nu den ondernemer te voorschijn te halen van achter het ijzeren gordijn, waarachter hij zijn handel en wandel verbergt en hem er toe te brengen tot het geven van grotere bekendheid aan zijn werk. Op deze wijze zou dan door de burgers te doen medeleven met het werk van den ondernemer de noodzakelijke basis kunnen worden gelegd voor juist begrip en meer waardeering van dat werk. Dit werk lijkt hem vooral noodzakelijk geworden, nu hij de ondernemerspositie in gevaar ziet komen in onzen tijd. Hij schrijft: „Er is 'n voortdurende agitatie tegen den industrieelen ondernemer; steeds weer wordt de suggestie gewekt, dat de overheid tal van maatschappelijke taken beter kan vervullen dan indien zij aan het particulier initiatief worden overgelaten. De ondernemers zijn maar winstjagers, die ternauwernood maatschappelijk gevoelen hebben of een maatschappelijke functie vervullen. Men dringt aan op socialisatie, men verlangt planning, men wil overheidstoezicht en -controle. In al die rijke schakeeringen schuilt één gemeenschappelijk element: de ondernemer wordt niet in staat gebracht een verantwoordelijke functie zonder toezicht te vervullen“.

Inderdaad kan m.i. niet ontkend worden, dat de ondernemer een in onzen tijd veel besproken en waarlijk dikwijls niet gunstig besproken figuur is. De caricaturistische teekenaar Peter Lutz, medewerker van „Succes“ bracht de gedrukte positie van den ondernemer onlangs in een serie geestige prentjes in beeld, die elk een tak van bedrijf voorstelden. Die teekeningen waren voorzien van de navolgende onderschriften: De een maakt kinderwagens — de ander stoomfluiten, — Piet doet in veiligheidsspelden — en Jan in rioolbuizen, — A. maakt wrijfwas — en B. broekpersen, — maar één ding hebben ze gemeen — dat de huidige staat hen allen..... — als een soort misda-

digers maken  
Den  
den, 2  
voorge  
met e  
met e  
laat,  
hebbes  
tisch  
voeter  
koudes  
dezen  
Mo  
tende  
ben?  
passar  
onzen  
verdr  
dan w  
Uw a  
mische  
maal  
criptie  
mij ge  
te ma  
nauw  
In e  
gen h  
nis na  
de cor  
man z  
ten. D  
de we  
nemen  
ook in  
helder  
en dat  
voort  
was n  
prof.  
dit bla  
ander  
ben ik  
wil de  
oproep  
oordee  
het jz  
noch z

Hoog  
Onde  
wenden  
ken" te  
Het l  
gen va  
Maart  
geven t  
bedoelr  
Zij he  
in Trou  
formati  
„Wij n  
heusch  
werken.  
Is in z  
cliqueu  
Derge  
van U t  
af, of i  
samenw  
lijke tel  
Is bo  
reert, n  
nr. 45,  
synodoc  
ming d  
schorsin  
grenzen  
lingen,  
rechtsg  
mitsdier  
hen da  
worden  
Onder  
U mom  
ethische  
zeggen  
Boven  
de syno  
niet alle  
menwer  
synode  
raden, l  
essentie  
de fact  
en de s  
schen, d  
handele  
eertoebr  
tus als  
ping va  
1:20-2  
der gen  
Held, C  
aan de  
Christel

Al in hun  
en godde-  
kleed. Dit  
f-godische

den Sou-  
et zijn be-  
lpaden en

t gansche  
niet uni-  
Schepper  
e Gods, de  
vorden ge-  
le denken.  
uarde, met  
n, het z.g.  
en als deel  
religieuze

ees Boeke.  
etten, kos-  
nisch besef  
et zijn re-  
het Al.

INENDIJK.

24.

is van con-  
aarvan b.v.  
tal van on-  
documenten  
die gegeven  
tijd nog als  
worden aan-  
nde worden  
stelling ooit  
en voorge-  
dat we wel  
beprekten,  
twisselen en  
jernemingen  
irecte eigen  
ver land en  
rgera tame-  
wikkelings-  
den onder-  
nische groe-

het bedrijfs-  
sef van het  
kken, merkt  
ten in groot-  
erheidsmaat-  
zwaren be-  
kerkende fac-  
en veld win-  
len met het  
, zooals ook  
Nederlandsch  
in rekening  
che onkunde

De Industrie"  
te halen van  
j zijn handel-  
ingen tot het  
werk. Op deze  
en medeleven  
noodzakelijke  
grip en meer  
kt hem voor-  
dernemerspo-  
Hij schrijft:  
industrieelen  
estie gewekt,  
e taken beter  
rticulier initi-  
ers zijn maar  
happelijk ge-  
nietie vervul-  
men verlangt  
-controle. In  
gemeenschap-  
in staat ge-  
er toezicht te

orden, dat de  
ken en waar-  
ar is. De carl-  
dewerker van  
in den onder-  
nities in beeld.  
Die teekenin-  
e onderschrij-  
ander stroom-  
len — en Jan  
- en B. broek-  
reen — dat de  
soort misda-

digers beschouwt — want ze probeeren „winst” te maken!

Den tijd, waarin de ondernemer, kapitalist geschol- den, in de socialistische verkiezingspamfletten werd voorgesteld in de gedaante van een tonronden vetzak met een zwaren gouden ketting over den dikken buik met een zelfvoldanen grijs over het wellustige ge- laat, dat geflankeerd werd door diepe wangzakken, hebben we achter ons en zou nu geheel en al irrealis- tisch zijn als algemeene typeering. De aan handen en voeten geketende stakkerd van Peter Lutz, wien het koude zweet uitbreekt, past meer in het beeld van dezen tijd.

Mogelijk vraagt iemand zich af, of wij een uitslui- tende apologie van den ondernemer in den zin heb- ben? Dit is allermint het geval. Wanneer wij en passant even aandacht hebben gevraagd voor de in onzen tijd wel wat op den achtergrond en zelfs in de verdrukking geraakte figuur van den ondernemer, dan was het onze bedoeling door deze situatie-schets Uw aandacht te trekken en te winnen voor econo- mische aangelegenheden en vraagstukken. Voor dit- maal acht ik met de voorgaande hoofdzakelijk des- criptieve opmerkingen al veel bereikt, wanneer het mij gelukt mocht zijn inderdaad Uw interesse gaande te maken voor deze zaken, waarbij wij allen toch zoo nauw betrokken zijn.

In een gesprek, dat ik onlangs met eenige theolo- gen had, kwam als hun gemeenschappelijke bekente- nis naar voren, dat zij van het bedrijfsleven en van de concrete problemen, waarvoor de Christen zaken- man zich in dezen tijd geplaatst ziet, zoo weinig wisten. Dit bevestigd hetgeen door ons in het voorgaan- de werd opgemerkt. En nu kan het van zulk een uit- nemend belang zijn, dat daarin wijziging komt, opdat ook in onzen tijd over het pad van den zakenman de heldere lichtbundels uit het Woord des Heeren vallen, en daarvoor hebben wij ernstig Schriftonderzoek en voorlichting van onze theologen broodnodig. Het was met name de Redacteur van „De Reformatie”, prof. Schilder, die mij bij herhaling uitnodigde, in dit blad ook over economische zaken eens het een en ander te publiceren. Voor dezen zachten aandrang ben ik bezweken, al zie ik tegen het werk wel op, en wil dus gaarne trachten naar vermogen aan dezen oproep gehoor te geven. Laat nu niemand haastig oordeelen, dat is er dus al vast één, die van achter het ijzeren gordijn te voorschijn komt! Want het kan noch mag mijn opzet zijn onder zulk een eenzijdig en

als zoodanig voor mij geheel verwerpelijk aspect als dat van propaganda ter versteviging van de onderne- merspositie, onder broeders over economische onder- werpen te gaan schrijven. Deed ik zulks, dan zou de duidelijke weg, dien de Heilige Schrift ons in dezen wijst door mij zijn verlaten, en ook deze zaken zullen alleen in het licht der Heilige Schrift zuiver gewaar- deerd kunnen worden. Zoo ben ik van oordeel, dat, wel- ke plaats wij ook in het economisch bestel innemen, wij een goeden draad in handen hebben, wanneer wij ons uitgangspunt nemen in onze gemeenschappelijke roe- ping, zooals deze begrepen is in het 8e gebod naar de zinvolle, positieve verklaring, die de Heidelberger Ca- techismus daarvan geeft: dat ik trouwelijk a r b e i d e ! Om over na te denken!

Zoo zullen wij b.v. ook de sociaal-economische vraag- stukken moeten leeren bezien van uit de eenige gemeen- schap, die dien naam ten volle verdient onder menschen op aarde: de gemeenschap der heiligen. Dit zal ons b.v. voorzichtig doen zijn in het bepalen van onze po- sitie in een tijd, waarin de woorden sociaal en ge- meenschap in een niet welomlijnde algemeenheid met een aureool van gewijheid zijn omgeven.

Het is zeer te wenschen, dat onze theologen, ken- nis krijsende van hetgeen in het zakenleven in dezen tijd beweegt, door hun onderzoek van de Heilige Schrift, met name denk ik hier b.v. aan hetgeen ons God heeft geopenbaard over de inrichting van het leven onder Israël, zich zullen inspannen, opdat wij ook, waar het onze economische paden betreft, met blijdschap kun- nen getuigen: Uw Woord is mij een lamp voor mijnen voet, mijn pad ten licht, om 't donker op te klaren.

Van harte stem ik dan ook in met hetgeen prof. Holwerda daarover in zijn antwoord aan mijn naam- genoot, Mr Groen, in het nummer van dit blad van 15 Mei j.l. als zijn overtuiging uitspreekt. Met hem begin ik ook bevreesd te worden voor tal van zooge- naamde beginselen, die wij aan Gods Woord ontleenen en die wel eens eigen bedenksels zouden kunnen blij- ken te zijn. Ook in dezen geldt het: terug naar de Schrift! Dezer dagen nog las ik in „De Crisis in de hu- manistische Staatsleer” van prof. Dr H. Dooyeweerd. Op pag. 179 kwam ik deze merkwaardige woorden te- gen: „Gesteld, dat een staatswet dwingend zou voor- schrijven, dat in alle economische ondernemingen van zekeren omvang personeel-raden (Betriebsräte) zou- den moeet worden gevormd, die een met die van den patroon gecoördineerde gezagspositie in de interne leiding van de onderneming zouden bezitten, dan zou

zulk een wet, als ingrijpend in de interne structuur van het bedrijfsverband, niet als bindend stellig recht kunnen worden aanvaard”.

Welnu, vergis ik mij niet al te zeer, dan zijn we thans zoo ver gekomen in ons land. Voor mij liggen twee kleine geschriften. Het eene is het door den Minister van Sociale Zaken van een voorwoord voor- ziene Rapport over de Ondernemingsraden met het ontwerp van een Hoofdstuk eener wettelijke regeling van de publiekrechtelijke organisatie van het bedrijfs- leven. Het andere is het Rapport inzake het Vraag- stuk der Bedrijfsorganisatie uitgebracht aan het Cen- traal Comité van Antirevolutionaire Kiesverenigin- gen. Op beide geschriften hopen wij nog nader terug te komen. Wie kennis neemt van eerstgenoemd Rap- port en ontwerp van wet met memorie van toelich- ting, uitgebracht door deze Rapporteurs kan het al- leen maar betreuren, dat een zoo ingrijpende en be- langrijke zaak als die der Ondernemingsraden, (m.i. ten onrechte in het A.R. Rapport vereenzelvigd met „Fabriekscommissies” of „Fabriekskernen”), in laatst- genoemd Rapport zoo luchtig wordt afgedaan op een halve achterpagina en daar ook nog „eenige aan- dacht”, zooals het heet, ontvangt. Principieele kritiek op de zaak zelf of ook maar op genoemd Ontwerp van Wet wordt, althans in dit geschrift, niet geboden. Mi- nister Drees schreef in zijn voorwoord reeds, dat er in de commissie twee stroomingen hadden bestaan, de eene, die zich op het standpunt stelde, dat een wet- telijke regeling der ondernemingsraden onderdeel be- hoort uit te maken van de in voorbereiding zijnde wet- telijke regeling der publiekrechtelijke organisatie van het bedrijfsleven, de andere, die op grond van ver- schillende overwegingen van meening was, dat een afzonderlijke wettelijke regeling op haar plaats zou zijn, waarvan de vorm dan nog nader zou moeten worden uitgewerkt. In dezen laatst bedoelden geest uit zich nu ook het A.R. Rapport, wanneer het op- merkt: „daarom dient een wettelijke regeling der be- drijfsorganisatie vooraf te gaan aan een op de onder- nemingsraden”. Het is dus de zaak van één wet of van twee wetten. Onder dit A.R. Rapport komt ook de naam van Prof. Dr H. Dooyeweerd voor. Moet ik uit dit alles afleiden, dat een wet, die blijkens boven- genoemd citaat uit het genoemde werk, niet als bin- dend recht zou kunnen worden aanvaard, thans wel acceptabel is gebleken? Zooals gezegd, wij hopen op een en ander nog nader terug te komen. Mogen wij voor ditmaal hiermede volstaan, P. GROEN.

## STEMMEN UIT ONZE KERKEN

Hooggeachte Professor Schilder,

Ondergeteekenden voelen zich gedrongen zich tot U te wenden met het verzoek dezen brief als „stem uit de ker- ken” te publiceren en te behandelen.

Het komt ondergeteekenden voor, dat enkele opmerkin- gen van U, gemaakt op het Amersfoortsch Congres in Maart j.l. en gepubliceerd in „De Reformatie”, aanleiding geven tot misverstand en niet het zuiver verstaan van Uw bedoelingen ten goede komen.

Zij hebben vooral op het oog Uw reactie op het artikel in Trouw n.v.v. het Congres in Amersfoort. In „De Re- formatie” van 1 Mei 1948 (23e jrg. pag. 256) schrijft U: „Wij mij een groep goed overtuigde synodalen, die het heusch allemaal prachtig vinden, en we kunnen samen- werken. Maar de moeite is juist, dat men niet overtuigd is in zijn geweten en toch maar laat begaan, juist die cliquese of pedante indolentie breekt de samenwerking”.

Dergelijke klanken konden twee der ondergeteekenden van U in Amersfoort ook vernemen. Zij vragen zich echter af, of inderdaad de indolentie of het niet-consequente de samenwerking verbreekt, dan wel zonder meer de letter- lijke tekst van schorsingsbullen naar art. 79 en 80 K.O.

Is bovendien het geval, dat U als hypothetisch sugge- reert, niet een casus non dabilis? (cf ook Ref. 22e jrg., nr. 45, pag. 306, 2e kolom, sub 3). Immers indien de synodocraten hun levenspraxis waarlijk in overeenstem- ming deden zijn met wat in hun aller naam is geschied in schorsingen en afzettingen en indien zij de samenwerkings- grenzen trokken als bepaald door genoemde tuchthande- lingen, dan zou op hun standpunt naar 1 Cor. 5 geen rechtsgrond voor gemeenschappelijk werken bestaan en mitadien de samenwerking van hun kant, vanwege de door hen dan erkende uitsluiting van ons uit het hemelrijk, worden verbroken.

Ondergeteekenden komen zoo tot de vraag: Wordt door U momenteel niet teveel het accent gelegd op de zgn. ethische crisis, veroorzaakt door het tegelijk-ja-en-neen- zeggen der synodocraten?

Bovendien komt het ondergeteekenden voor, dat indien de synodocraten waarlijk stonden voor hun uitspraken, niet alleen van hun kant maar ook van onze zijde de sa- menwerking onmogelijk moest worden geacht. Doordat een synode immers aan zich trok de bevoegdheid van kerke- raden, is reeds alleen in dat — overigens ook op andere essentiële punten de K.O. met voeten tredend — handelen de facto Christus Jezus als Koning der kerk verworpen en de stijl van zijn koningschap miskend. Zijn nu men- schen, die daaraan schuldig zijn, te beschouwen en te be- handelen als mede-arbeiders, wanneer het gaat om de eertoebrenging aan dienzelfden door hen verworpen Chris- tus als Hoofd in het Rijk Gods? Licht niet in de verwer- ping van den Kerkvorst, van Wien ons de Schrift in Ef. 1: 20—23 en Col. 1: 18 openbaart, dat Hij juist als Hoofd der gemeente overheden-beheerschend is, waarom ook de Heid. Cat. vraag en antw. 50 belijdt, dat Christus Zich aan de rechterhand des Vaders bewijst het Hoofd der Christelijke kerk te zijn, door Wien de Vader alle ding re-

geert, de onmogelijkheid van een althans christelijk ge- fundeerde coöperatie?

Op grond hiervan verzoeken ondergeteekenden U ook een nadere precisie te geven van Uw gevoelen, gepubi- ceerd in De Ref., 23e jrg. nr. 29, pag. 239, kolom 1, i.e. van Uw meening, dat geen enkele politieke partij ooit uit één kerkinstituut zal gerecruteerd zijn. Zij vragen zich af, wat bedoeld wordt met één kerkinstituut, alsof er sprake van twee of meer Christusbelijdende kerken kon zijn. De eenige bedoeling zou kunnen zijn, dat vanwege het huidige overgangstadium met een ander kerkinstituut de Chr. Geref. Kerken worden aangeduid, waarom het aan onder- geteekenden in dat geval niet duidelijk is, waarom U in eenzelfde verband uitdrukkelijk verklaart niet van de Chr. Geref. Kerken te spreken, pag. 239, 1e kolom.

Ondergeteekenden beseffen zeer wel, dat niet het woord „kerkleden” het criterium van toelating van leden zal mogen uitmaken, doch h.i. zal het criterium moeten liggen in gehoorzaamheidsbetooning aan den Christus Gods in Zijn Koninkrijk. De garantie van die gehoorzaamheidsbe- tooning is alleen gelegen in het zich willen buigen onder het juk van den Christus Gods in de kerk en het zich mitsdien voegen bij de eene kerk, die er is, zoodat de gren- zen van de geloofssamenwerking in de week getrokken worden op den Zondag, wanneer men zich openbaart als gehoorzame Christgelooovigen door te komen waar Hij roept en waar men aan de Avondmaalstaf de medegeloovigen ontmoet.

Juist vanwege het in den Christus persoonlijk geüniteerd zijn van de heerschappij in de kerk en in het Koninkrijk — waarbinnen immers het politiek werken valt — achten ondergeteekenden Uw opmerking naar de letter onjuist en vragen zij U om een verheldering van Uw voorstelling. Tenslotte zouden ondergeteekenden gaarne van U ver- nemen, wat de bedoeling is van Uw tusschen-haakjes-plaat- sen van het woordje „politieke” in de aanduiding van een partij als „(politieke) belijdenisgemeenschap” (Ref. 23 jrg. pag. 264, 1e kolom, 19e regel).

Dat kan tweemaal tekenen: In de eerste plaats „be- lidenisgemeenschap” werkend in de politiek”. Het kan echter ook — wat ondergeteekenden als hier bedoeld ver- moeden — betrekking hebben op wat U, pag. 263, schreef: „Wel kunnen er gemeenschappen zijn, waarin niet alle in- houd der Belijdenis rechtstreeks aan de orde behoeven te komen, zoodat men of ze buiten doelstelling en statuten houden kan of het verschil in eerlijke afspraken bijv. om- trent invloedssfeer in geval het toch actueel belang mocht krijgen, verdisconteeren kan”.

Ondergeteekenden vragen zich af, of er een politieke belijdenis bestaat. Is dan niet het gevaar groot, dat weder- om n.v.v. de voorhanden feiten of het historisch geworden zekere „wetten” of „normen” voor die speciale feiten worden opgespoord? Is het stellen van de Drie Formulie- ren tot grondslag eener politieke partij niet de eenige mogelijkheid in alle voorkomende gevallen voldoende fun- doering te hebben? Wordt juist niet vanuit den Catechis- mus bijv., die in het schijnbaar voor de politiek als pro-

memorie-post uit te trekken belijden van de waardij der sacramenten, de Paapache mis een vervloekte afgoderij noemt, een helder licht geworpen over de samenwerking met R.K., van wie nu na deze Catechismusuitspraak niet meer gesuggereerd kan worden een samen-met-ons-stoelen op één geloofswortel?

Nader hierop ingaan laat het bestek van een ingezon- den stuk niet toe. Ondergeteekenden geven alleen nog als hun optie, dat zij in de Belijdenis geen stuk kennen, dat niet voor alle levensuitingen normatief is. Zij achten het opstellen van een zgn. politieke belijdenis een symptoom van het onder ons in den laatste tijd terecht afgewezen pluriformeeren van het belijden en van de resultaten daarvan U grooten dank wetend voor plaatsing en behandeling van dit ingezonden stuk verblijven zij met broedergroeten en met de meeste hoogachting:

J. KAMPHUIS.  
C. TRIMP.  
C. J. BREEN.

Ferwerd 2 Juni 1948.

In antwoord op dit stuk het volgende.

A. Het komt me voor, dat inzenders te weinig aandacht gegeven hebben aan wat óók, zoowel in ons blad, als te Amersfoort gezegd is, nl. dat samenwerking, zelfs met menschen, die zeer sterk van ons verschillen, mogelijk is in veel opzichten, b.v. voor een beperkte doelstelling, of onder bepaalde bindende afspraken, of in een voorlopige regeling, die bedoelt ruimte te laten voor verdere bespre- kingen, waarbij nader wordt ingegaan op aanvankelijk on- beslist gelaten kwesties.

B. Dat de schorsingsteksten en de andere teksten van de synodocratische synodebesluiten de „all-round”-samen- werking breken, is ook voor mij buiten kijf. Met menschen, die zóó met de kerk ongesprongen hebben als in 1944 ge- beurd is, kan men niet bidden; wel vóór hen, niet met hen. Herinneren inzenders zich dat óók niet als te Amersfoort gezegd — en in ons blad geschreven? Men kan zich geen werkelijke, principieele, hartelijke samenwerking denken daar waar het gemeenschappelijk gebed ontbreekt. Maar er is verschil tusschen onverhinderde samenwerking, en voorloopte, die zich op afspraken vastlegt en aan be- perkingen onderhevig is. Denk maar eens aan de Christe- lijke scholen. Ik meen, dat waar het kan, eigen scholen noodig zijn (want de school gaat van de ouders uit). Maar op de meeste plaatsen kan het niet. We hebben dan als een door God (die de geschiedenis maakt) ons als onvermijdelijk opgelegde noodzaak van zulk een „koude” samenwerking op afspraak (als die maar eerlijk is) en onder vele voorbehouden en — openlijk — uit nood.

C. Met de synodocraten staat het niet anders. Ook zij kunnen in Nederland (denk maar weer aan scholen, zie- kenverpleging, etc.) niet wat ze zouden willen. Ze zouden zelfs met degenen, die ze als „honden”, als „versnijding”, als „verrotte leden” der kerk hebben gescholden — dat zijn de nuchtere feiten, als ze hun eigen papieren laten spre- ken — moeten „samenwerken” (maar dan met dezelfde re- serve, en onder dezelfde zuchten, als wij voelen). En als ze minder rookgordijnen legden, zouden ze het zeggen ook. M.a.w. we hebben een casus-non-dabilis (een geval dat niet voorkomen KAN) zoolang het over werkelijke, volle, samenwerking loopt. Maar zij en wij staan voor een casus-non-evitabilis (een geval, waaraan niet te ontkomen is)